

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Мирослава Книш

Програма
курсу "Політична карта світу"
для студентів географічного факультету

Львів
Видавничий центр
ЛНУ ім. Івана Франка
2002

Передмова

Програма "Політична карта світу" призначена для студентів денної і заочної форм навчання географічних факультетів. Вона передбачає освоєння курсу "Політична карта світу" за 42 академічні години.

Політична карта світу як навчальна дисципліна належить до системи суспільно-географічних наук і є складовою частиною політико-географічної глобалістики. Вона має важливе освітнє і пізнавальне значення. Знання політичної карти світу є важливим елементом географічної культури. Програма призначена для формування аналітичних політико-географічних знань про країни світу, вона дає змогу визначити місце окремих країн у системі політико-географічних координат, водночас формує глобальний світогляд, передаючи цілісну картину геопросторової політичної організації держав, залежних країн і територій.

Студенти, навчаючись за цією програмою, матимуть змогу ознайомитись з понятійно-термінологічною системою політичної карти світу, етапами та закономірностями її формування; змінами, які відбулися на сучасній політичній карті світу наприкінці ХХ ст.; сучасними політичними проблемами; геополітичною ситуацією на початку ХХІ ст.

Під час розробки програми, автор використала особистий багаторічний досвід викладання цієї дисципліни. Концепція програми курсу ґрунтується на власній методологічній і методичній основі, широкому використанні системного і типологічного підходів. До програми додано список рекомендованої літератури.

Структура курсу "Політична карта світу"

Тема 1. Вступ до курсу "Політична карта світу"

- 1.1. Об'єкт, предмет і структура курсу та його місце в системі суспільно-географічних наук5
- 1.2. Поняття політичної карти світу5

Тема 2. Поняттєво-термінологічна система політичної карти світу

- 2.1. Держава як головна форма політичної геопросторової організації ..6
- 2.2. Територія як геополітичний ресурс держави8
- 2.3. Державні кордони — невіддільний атрибут держави10
- 2.4. Форми політичної організації держав14

Тема 3. Етапи формування політичної карти світу

- 3.1. Стародавній період20
- 3.2. Середньовічний період20
- 3.3. Новий період21
- 3.4. Новітній період22

Тема 4. Сучасна політична карта світу

- 4.1. Зміни на політичній карті світу наприкінці ХХ ст.25
- 4.2. Сучасні політичні проблеми26
- 4.3. Геополітична ситуація наприкінці ХХ ст.29

Тема 5. Залежні країни і території на політичній карті світу

- 5.1. Залежні країни і території як форми геопросторової організації31
- 5.2. Офіційний статус залежних країн і територій31

Тема 6. Наддержавні форми геопросторової організації на політичній карті світу

- 6.1. Територіальна класифікація наддержавних форм геопросторової організації32
- 6.2. Функціональна класифікація наддержавних форм геопросторової організації33

Тема 1. Вступ до курсу "Політична карта світу"

1.1. Об'єкт, предмет і структура курсу та його місце в системі суспільно-географічних наук

Політична карта світу як суспільно-географічна наука. Місце науки в системі суспільно-географічних наук. Політична карта світу – складова частина політико-географічної глобалістики. Структура курсу "Політична карта світу".

Загальний об'єкт дослідження політичної карти світу – політична сфера суспільства. Конкретні об'єкти дослідження політичної карти світу – форми геопросторової (територіальної) організації політичної сфери суспільства. Міждисциплінарність курсу. Взаємозв'язок курсу "Політична карта світу" з історією, політологією, міжнародним і державним правом та суспільною географією. Предмет дослідження політичної карти світу – геопросторова (територіальна) організація політичної сфери суспільства та її елементів. Значення політичної карти у формуванні глобального світогляду і географічної культури.

1.2. Поняття політичної карти світу

Вузьке і широке значення терміна "політична карта світу". Історико-географічні особливості формування політичної карти світу. Зміни на політичній карті світу: кількісні та якісні. Причини кількісних змін: війни, цесії, акреції, ад'юдикації. Значення кількісних змін у разі формування політичної карти в минулому і сьогодні. Суть якісних змін на політичній карті світу: зміна політичного статусу, форми державного устрою, назви держави або столиці. Особливе значення якісних змін під час формування сучасної політичної карти світу. Тенденція мирного вирішення територіальних суперечок і міждержавних конфліктів у третьому тисячолітті.

Політична карта світу як картографічна модель. Загальна політична карта світу. Елементи її змісту. Тематичні політичні карти світу. Елементи змісту на тематичних політичних картах світу.

Питання для дискусій в аудиторії

1. Які ви знаєте головні форми геопросторової організації політичної карти на глобальному рівні?
2. Вузьке і широке значення терміна політична карта світу.
3. Який зв'язок політичної карти світу з суспільними дисциплінами: політичною географією, міжнародним і державним правом, історією, військовою географією?
4. Які кількісні зміни відбулися на політичній карті світу наприкінці XX ст.?
5. Які якісні зміни відбулися на політичній карті світу наприкінці XX ст.?
6. Значення міжнародної інформаційної системи *Internet* для дослідження політичної карти світу.

Тема 2. Поняттєво-термінологічна система політичної карти світу

2.1. Держава як головна форма політичної геопросторової організації

Держава — головний елемент політичної карти світу. Нетотожність понять держава і країна. Сучасні держави — результат тривалої історичної еволюції під впливом соціальних, етнічних, міжнародних і геополітичних чинників. Політико-географічна сутність держави. Держава як одне з найбільших досягнень людської цивілізації. Первісні найвищі форми людської організації. Три важливі елементи державотворення: населення, територія, влада. Головні ознаки держави. *Суверенітет як повна незалежність держави від інших держав*. Значення принципу суверенної рівності у стосунках між державами.

Функції держави. Внутрішні функції держави: охорона приватної і державної власності. Дотримання порядку, збирання податку тощо. Зовнішні

функції: захист державних кордонів та інтересів держави на міжнародних форумах, участь у світовому поділі та інтеграції праці, дотриманні світового порядку і миру. Ієрархія і пріоритетність функцій.

Принципи побудови держави. С. Рудницький про фундаментальні принципи побудови держави. "Єдинодержавний" принцип. Класовий принцип. Безперспективність принципів побудови держави, які є результатом загарбання одних народів іншими або суперечать положенню про право нації на самовизначення. Національний принцип побудови держави. Націоналізм – руйнівна сила багатомовних і багатонаціональних європейських імперій, у тому числі радянської. Боротьба народів на початку ХХІ століття за самовизначення і створення власних національних держав.

Динаміка утворення суверенних держав на політичній карті світу впродовж ХХ століття. Типологія держав світу за часом їхнього утворення: прадавні, давні, нові, новітні і сучасні. Кількість суверенних держав на початку ХХІ столітті. Регіони-лідери і регіони-аутсайтери за кількістю державних утворень упродовж ХХ століття. Політико-географічні прогнози активізації державотворення у першій чверті ХХІ століття.

Питання для дискусій в аудиторії

1. Які ви знаєте три важливі елементи державотворення?
2. Назвіть внутрішні і зовнішні функції держави.
3. Назвіть фундаментальні принципи побудови держави за С. Рудницьким.
4. Яка кількість суверенних держав утворилася упродовж ХХ ст.
5. Які ви знаєте типи держав за часом їхнього утворення?
6. У якому регіоні наприкінці ХХ ст. утворилося найбільше суверенних держав?

2.2. Територія як геополітичний ресурс держави

Територія держави — предмет вивчення політичної карти. Територія як геополітичний ресурс. Територія як важливий елемент самопізнання і самосвідомості населення. Територія як важлива матеріальна основа національного суверенітету. Національні території. Виняткове право держави на користування своєю територією. Недоторканість і цілісність державної території. Порушення норм міжнародного права щодо державної території. Територіальні суперечки.

Поняття державної території і простору. Традиційне значення терміна територія. Нетотожність термінів територія і простір. Багатовимірність простору.

Поняття акваторії. Поняття аероторії. Геоторія — як інтегральне поняття території, акваторії та аероторії. Тотожність термінів геоторія і простір. Географічна модель державного простору.

Кількісні параметри державної території. Площа державної території — важливий показник визначення місця у системі суспільно-географічного простору. Взаємозв'язок між площею території та економічним потенціалом. Ф. Ратцель про значення площі державної території. Типологія країн світу за площею території: країни-регіони, дуже великі, великі, середні, малі, дуже малі, країни-карлики. Частка окремих груп у загальній території і кількості країн світу. Середня статистична площа держави світу. Найбільша і найменша держави світу. Гістограма розподілу по регіонах різних за площею території держав. Проблема ефективного використання великої території держав. Нарощення території технічними засобами. Зростання економічної ролі прилеглих до узбережжя територій.

Форма державної території. Ідеальна форма державної території. Показники визначення ступеня компактності території. Значення

компактності державної території. Залежність між площею і ступенем компактності території. Стратегічно важливі території.

Морфологія державної території. Різновиди розподілу державної території. Держави неправильної форми. Держави "витягнутої" форми. Фрагментовані держави. Державні території, що мають у складі ексклави й анклави. Держави з великими природними бар'єрами і важкодоступними територіями. Проекти "виправлення" незручного розподілу державної території.

Нерівномірність забезпечення країн світу *територіальними ресурсами*. Забезпеченість територіальними ресурсами на душу населення. Коефіцієнт забезпечення територіальними ресурсами країн і регіонів. Країни-лідери. Країни з критичними показниками забезпеченості територіальними ресурсами.

Види територій згідно з міжнародним правом. Території держав, залежних країн і води відкритого моря та Антарктида. Території з міжнародним режимом. Міжнародно-правовий режим арктичних районів відкритого моря. "Полярні сектори". Території зі змішаним режимом. Континентальний шельф. Економічна зона держав в акваторіях морів і океанів. Латиноамериканські країни — ініціатори запровадження економічної зони. Міжнародно-правовий режим Антарктиди. Космічний простір.

Питання для дискусій в аудиторії

1. Поняття про поняттєво-термінологічну систему політичної карти світу.
2. Розкрити зміст поняття територія держави.
3. Назвати компоненти території держави.
4. Які головні параметри державної території.
5. Назвіть три види територій на політичній карті світу.
6. Які ви знаєте території з міжнародним режимом.
7. Особливості міжнародно-правового режиму арктичних районів відкритого моря.
8. Особливості міжнародно-правового статусу Антарктиди.

2.3. Державні кордони — невіддільний атрибут держави

Державний кордон як окреслення обсягів територіального верховенства держави від інших держав або територій. Концепція сучасних кордонів наприкінці XIX ст. Лімологія — наука про кордони. Стирання кордонів. Відмова від лімологічних досліджень на Заході.

Делімітація і демаркація кордонів. Делімітація кордону — договір про походження кордонів, його опис у документах. Демаркація кордону — позначення на поверхні демаркаційними знаками. Недемарковані кордони. Перший приклад фіксації державного кордону у Давній Греції. Відмінність державного кордону від інших кордонів.

Функції державних кордонів: бар'єрна, контактна і фільтрувальна. Роль *бар'єрної* функції — відокремлення за допомогою кордонів однієї країни від іншої. Зменшення захисного значення кордонів з розвитком сучасних військових технологій. Збереження значення кордонів як позначок територіальної недоторканості. Офіційні аспекти бар'єрності: дія в прикордонних районах національного законодавства, системи податків, паспортної системи, контролю за міграцією вздовж кордонів.

Зростання у сучасних умовах значення *контактної* функції кордонів. Вільне переміщення через кордони людей, товарів, капіталу в країнах, які інтегруються. Прикордонне співробітництво.

Регулювання *фільтрувальними кордонами* потоків людей і товарів на свою територію і в зовнішній світ. Їхнє середнє положення між бар'єрними і контактними кордонами.

Непорушність державних кордонів — заборона загрози силою для зміни кордонів, визнання існуючих кордонів, відсутність територіальних претензій нині і в майбутньому.

Прозорість, або проникність, кордонів. Показники оцінки прозорості кордонів. Бальна оцінка.

Освоєність — важлива ознака кордону. Глухі кордони. Показники оцінки освоєності кордонів.

Класифікація державних кордонів. Сухопутні і морські кордони. Три типи сухопутних кордонів: природні, етнічні, геометричні.

Природні кордони. Збіг природних кордонів з фізико-географічними об'єктами. Два види природних кордонів: орографічні, гідрографічні.

Гідрографічні кордони. Варіанти делімітації і демаркації гідрографічних кордонів. Проведення кордону по одному з берегів. Найчастіший варіант проведення кордону по медіані (середній лінії між двома берегами) або фарватеру (лінії, яка з'єднує найглибші місця річки). Приклади яскраво виражених гідрографічних кордонів (на річках Рейн, Дунай, Меконг, Ріо-Гранде, Уругвай).

Орографічні кордони. Проведення орографічних кордонів по водороздільних або гірських хребтах. Приклади яскраво виражених орографічних кордонів (у Пірінеях, Андах).

Етнічні кордони. Складність проведення етнічних кордонів. Фрагментарність етнічних кордонів. Характерність виражених етнічних властивостей для історично зрілих кордонів. Поширення етнічних кордонів у Західній Європі.

Геометричні кордони. Прямолінійність геометричних кордонів. Їхнє поширення в слаборозвинених районах з одноманітною природою. Поширення геометричних кордонів на півночі Африки (Єгипет, Судан, Лівія, Чад, Алжир, Мавританія), в Америці (США, Канада).

Астрономічні кордони — кордони, проведені по меридіану або паралелі. Проведення по паралелі кордону між США і Канадою. Збіг з меридіаном кордону між Ботсваною і Намібією.

Генетична, або історична, класифікація кордонів. Перший варіант генетичної класифікації. Антецедентні і накладені кордони. *Антецедентні*

— кордони, проведені за договором між країнами до заселення території.
Накладені — кордони, проведені по заселеній території.

Другий варіант генетичної класифікації кордонів (визначає хто і в якій історичній ситуації провів кордон).

Повоєнні — кордони, проведені за наслідками війни. *Договірні* — кордони, проведені за домовленістю між країнами. *Арбітражні* кордони, визначені за результатами міжнародного арбітражу, коли дві країни самі не здатні вирішити питання про кордон. *Плебісцитарні* — кордони, проведені за результатами плебісциту, коли населення голосує за входження до складу іншої держави. *Постколоніальні* — проведені як кордони володінь метрополій. *Постадміністративні* — кордони, проведені на місці адміністративних кордонів держави, яка розпалася. *Реліктові* — кордони, яких уже немає. Використання реліктових кордонів для висування територіальних претензій.

Класифікація кордонів за фактичним правовим статусом: договірні, спірні, силові. *Договірні* — кордони, визначені за міжнародним договором. *Спирні* — кордони, правомірність яких заперечує одна із країн. *Силові* — кордони, запроваджені військовою силою і не підтверджені загально визнаним договором.

Морські кордони. Особливості морських кордонів. Наявність морських кордонів у 130 держав світу. Подвійний підхід до моря деяких країн. Показник вимірювання зв'язку країни з морем. Частка морських кордонів від загальної довжини кордонів. Країни з найліпшими показниками: острівні країни, Норвегія, Італія, Канада, США,

Поняття морського кордону. Зони морського простору. *Зони внутрішніх вод* — замкнуті морські басейни, які належать до складу держави. *Зона територіальних вод* — суверенна територія держави. Спроба багатьох країн розширити зону територіальних вод. *Прилегла зона* — це власне морський кордон у вигляді смуги завширшки 12 миль. *Економічні*

зони — частини морського простору, кордон якого проходить на відстані 200 миль від берега. Відкрите море. Міждержавні конфлікти на морі. Причини конфліктів.

Проведення морських кордонів між державами. Принцип еквідистичії або медіани в разі проведення морських кордонів між сусідніми країнами. Берегова лінія. Особливості демаркації морських кордонів у затоках і невеликих морських басейнах.

Прикордонні суперечки та конфлікти. Моніторинг прикордонних суперечок. Модель дослідження прикордонних суперечок (за Дж. Престоном). Типи прикордонних суперечок: територіальні, позиційні, функціональні, ресурсні.

Територіальні суперечки — найпоширеніший тип прикордонних суперечок. Види територіальних суперечок: топографічні, історико-культурні. Причини територіальних суперечок. *Позиційні суперечки* як результат нечіткої делімітації і демаркації кордону. *Функціональні суперечки* як наслідок претензій однієї з країн до режиму функціонування кордону, вимог прикордонного контролю і митної політики. *Ресурсні суперечки*; їхній зв'язок з використанням ресурсів прикордонних територій.

Питання для дискусій в аудиторії

1. Яка наука вивчає політичні кордони?
2. Які функції державних кордонів?
3. Делімітація і демаркація кордонів.
4. Поясніть принципи непорушності і недоторканості державних кордонів.
5. Які ознаки класифікації державних кордонів?
6. Морські кордони та їхні особливості.
7. Чому укріплені кордони сьогодні втратили своє захисне значення?

2.4. **Форми політичної організації держав**

Головні форми політичної організації держав: правління, адміністративно-територіальний устрій і політичний режим.

Форми державного правління. Загальноісторичні форми державного правління: монархія, республіка. Форми правління сучасних держав.

Монархія — найдавніша форма державного правління. Давньосхідна монархія — перша в історії людства форма правління. Східна деспотія — форма організації державної влади в країнах Стародавнього Сходу — Єгипті, Вавилоні, Ассирії, Китаї, Індії. Виникнення монархій в умовах рабовласницького суспільства. Монархія — головна форма правління за феодалізму. Збереження традиційних монархій у сучасному суспільстві. Формальні риси сучасного монархічного правління. Показово-церемоніальна роль сучасних європейських монархій. Типи монархій: імперія, королівство, князівство, герцогство, султанат, емірат, папська держава — Ватикан. Види монархій: абсолютна, конституційна, теократична. Монархії з елементами республіканського правління. Створення в абсолютних монархіях Конституційних Рад. Гістограма розподілу монархій по регіонах світу.

Республіка — домінуюча форма правління. Давні республіки: Афіньська, Спартанська, Римська, міста-республіки — Флоренція, Венеція, Генуя. Види республік: президентська, парламентська, президентсько-парламентська. США — класична президентська республіка. Президентсько-парламентська республіка — поширена форма правління в Європі. Умовність постулату про більшу демократичність республіканської форми правління. Гістограма розподілу республіканської форми правління по регіонах світу.

Держави у складі Співдружності — офіційна назва третьої форми державного правління. Суб'єкти Співдружності — колишні колонії Великобританії, які добровільно обрали главою держави королеву

Великобританії. Повний суверенітет у складі Співдружності. Право виходу зі складу Співдружності. Гістограма розподілу цієї форми правління по регіонах світу.

Джамахарія — особлива і єдина форма правління, яка проголошує принцип прямого народовладдя. Основа законодавства — шаріат.

Громадянство. Підданство. Подвійне громадянство. Принципи визначення громадянства.

Питання для дискусій в аудиторії

1. Назвіть головні форми організації держав на політичній карті світу.
2. Які особливості монархічної форми правління в сучасних умовах?
3. Які ви знаєте види монархій?
4. Які особливості республіканської форми правління в сучасних умовах?
5. Хто є главою держави в країнах, які обрали форму правління країни у складі Співдружності?
6. Як називають особливу і єдину в світі форму правління?
7. Які ви знаєте два головні способи набуття громадянства?

Адміністративно-територіальна організація. Адміністративно-територіальний устрій (АТУ) — важливий елемент політичної карти. Його зв'язок з характером політичного ладу і формою правління. АТУ як відображення історико-географічних особливостей формування країни і національно-етнічного складу населення. Функції АТУ. Унітарні і складні держави. Одиниці АТУ. Складний і багатоступінчастий АТУ більшості розвинених країн. Реорганізація АТУ у країнах, що розвиваються.

Унітарні держави — домінуюча форма АТУ на політичній карті світу. Ознаки унітарної держави. Моно- і багатонаціональні унітарні держави. Перетворення унітарної держави у федеративну. Автономні утворення національного або територіального типу в унітарних державах.

Форми АТУ складної держави: федерація і конфедерація. Неоднорідність АТУ федерацій. Характерні ознаки федерацій. Два рівні

вищих органів влади — федеральні і суб'єктів федерації. Принципи утворення федерацій: історико-географічний і національно-етнічний. Одиниці АТУ: штати, провінції, землі та ін. Види АТУ федерацій: національно-етнічний і територіальний. Національно-етнічний принцип утворення федерацій у Бельгії, Іспанії, Індії, Пакистані та ін. Територіальний принцип утворення федерацій у США, Канаді, Бразилії, Мексиці, Австралії. Гострота внутрішніх міжнаціональних конфліктів у федераціях, утворених за національним принципом. Розпад федеративних утворень на початку 90-х років ХХ ст.

Конфедерація. Характерні ознаки конфедерації. Збереження деяких ознак конфедерації у Швейцарії.

Тенденції формування і реформування політико-територіального й адміністративно-територіального устрою наприкінці ХХ століття. Зміна адміністративно-територіального устрою в країнах Центрально-Східної Європи. Характерні ознаки реформування адміністративно-територіального устрою в постсоціалістичних державах. Тенденції централізму. Зменшення кількості адміністративно-територіальних одиниць. Часткове повернення до попередніх форм адміністративно-територіального устрою. Запровадження нового адміністративно-територіального устрою, спрямованого на врахування національних інтересів.

Тенденції федералізму і регіоналізму в країнах Західної Європи. Національно-лінгвістична проблема в Бельгії. Перетворення Бельгії з унітарної у федеративну. Поглиблення регіональних тенденцій в унітарних державах. Наявність національних автономних утворень в адміністративному поділі.

Посилення сепаратистських тенденцій багатонаціональних розвинених держав. Боротьба франкоканадців за зміну статусу провінції Квебек. Референдум з приводу суверенітету провінції Квебеку. Перемога з мінімальною перевагою федеральних сил.

Динамічність реформування державного устрою в країнах, що розвиваються. Перехід від поділу, який склався в колоніальний період, до нового, який відповідає національним інтересам. Головні тенденції реформування адміністративно-територіального устрою в постколоніальний період. Збільшення кількості адміністративно-територіальних одиниць, які відповідають економічному розвитку і національній інтеграції. Зменшення нерівноправності суб'єктів федерації та збільшення їхньої кількості шляхом перетворення федеральних територій в штати і виділення нових штатів зі старих.

Питання для дискусій в аудиторії

1. Які ви знаєте дві головні форми державного устрою?
2. Назвіть головні принципи побудови федерацій.
3. Які тенденції формування і реформування державного устрою простежувалися в країнах світу наприкінці ХХ ст.?
4. У яких унітарних багатонаціональних державах поширені тенденції федералізму і регіоналізму?
5. У яких державах світу наприкінці ХХ ст. простежувалися сепаратистські тенденції?
6. Які особливості реформування державного устрою в країнах, що розвиваються?

Форми політичного режиму — важливий елемент політичної карти світу. Поняття політичного і державного режиму. *Державний режим* — складова частина політичного режиму суспільства. Якісні характеристики політичного режиму: ставлення державної влади до своєї правової діяльності; принципи її взаємовідносин з суспільством; правовий статус особистості; можливості реалізації людських прав і політичних свобод у суспільстві. Динамізм політичних режимів. Зміна природи політичного режиму за період одних і тих самих форм державного правління.

Демократичні режими. Суть античної демократії. Головні ознаки сучасного демократичного режиму. Визнання суверенності народу.

Проведення регулярних виборів у визначені законом проміжки часу. Участь у виборах усіх без винятку громадян, які досягли певного віку. Конкуренція політичних сил у разі здобуття й провадження влади. Легалізація політичної опозиції. Типологія політичних режимів (за А.Ліпхартом): стабільні, новоутворені та нестабільні демократії. Моделі демократії: мажоритарна, консенсусна, змішана. *Мажоритарна модель* – правління більшості, за якого всі важливі питання вирішують шляхом голосування за принципом більшості голосів. Великобританія, Нова Зеландія, Ірландія, Люксембург, Швеція і Норвегія – взірці мажоритарної моделі демократії.

Консенсусна модель демократії – поділ влади між якомога більшою кількістю людей. Швейцарія, Бельгія, Нідерланди, Італія і Франція – яскраві приклади консенсусної моделі демократії.

Змішані моделі демократії – поєднання ознак мажоритарної і консенсусної. США, Канада, Німеччина, Австрія й Австралія – мажоритарно-федеральні моделі демократії. Ізраїль, Данія, Ісландія – консенсусно-унітарні моделі демократії.

Антидемократичні режими: тоталітарні, авторитарні. Спільні і відмінні риси між тоталітарним та авторитарним режимами. *Тоталітарні режими*: фашистські (нацистські) і комуністичні. *Фашизм* – терористична диктатура правих сил. Національні різновиди фашизму. Німеччина, Італія, Югославія, Болгарія, Румунія, Греція, Іспанія, Португалія, Японія, Чилі, Сальвадор, Гватемала – країни з фашистським режимом у період між двома світовими війнами. Суть фашизму – абсолютне підкорення особи державі. Головні знаряддя внутрішньої і зовнішньої політики фашизму – терор, насильство і війна. Тоталітаризм як деспотичний режим ХХ ст. Суть тоталітаризму. Ознаки тоталітарного режиму.

Комунізм – диктатура ультралівих сил. Радянський Союз – перша тоталітарна держава комуністичного типу. Теорія класової боротьби – основа політики комуністичного режиму. Репресії проти власного народу.

Розширення географії комуністичного режиму після перемоги над фашизмом. Запровадження комуністичного режиму в країнах Європи (Болгарії, НДР, Польщі, Угорщині, Румунії, Югославії) й Азії (Китаї, Північній Кореї, В'єтнамі, Камбоджі, Лаосі), Латинській Америці (на Кубі). Занепад комуністичних режимів наприкінці 80-х років ХХ століття. Поразка комуністичних режимів у "холодній війні".

Авторитарні режими. Суть та особливості авторитаризму. Спільні і відмінні риси між авторитаризмом і тоталітаризмом. Ознаки авторитарного режиму. Зосередження влади в руках однієї людини (монарх, диктатор, деспот) або вузької групи осіб (військова хунта). Самопризначення правлячої еліти. Відсутність єдиної ідеології. Необмеженість влади законом. Різновиди авторитарних режимів: абсолютні монархії, теократичні держави, військові диктатури, персональні тиранії.

Глобальний процес демократизації. Перехід до демократії як напрям трансформації недемократичних режимів.

Питання для дискусій в аудиторії

1. Які ви знаєте види політичного режиму?
2. Які ознаки демократичного режиму?
3. Назвати головні моделі демократії.
4. Як поділяють недемократичні режими?
5. Які ви знаєте види тоталітарного режиму?
6. Які ознаки авторитарного режиму?
7. Назвати різновиди авторитарних режимів.

Столиця — головний політичний центр держави. Визначення Конституцією назви і статусу столиці. Зовнішні і внутрішні функції столиці. Політична функція — визначальна функція столиці.

Класифікації столиць. Ознаки класифікації столиць: генезис, розташування, функції. Класифікація столиць за генетичною ознакою: родові, історичні стабільні столиці, ситуаційні і штучні столиці.

Класифікація столиць за розташуванням: центральні та периферійні, у тім числі приморські. Класифікація столиць за функціями: одно- і багатофункціональні столиці.

Тема 3. Етапи формування політичної карти світу

Політична карта світу — явище історичне. Періодизація політичної карти світу: стародавній, середньовічний, новий, новітній, сучасний періоди.

3.1. Стародавній період

Нижня і верхня часова межа періоду. Початок політико-територіального поділу географічного простору. Перші державні утворення. Високий ступінь централізації державного управління на невеликих територіях. Боспорське царство — перша організована держава на території нашої країни. Південна Європа — центр державоутворення у XIV-XIII ст. до н.е. Виникнення республіканської форми правління у Давній Греції. Міста-держави. Римська республіка. Імперія Цінь у Східній Азії.

3.2. Середньовічний період

Нижня і верхня часова межа періоду. Початок середньовічного періоду. Занепад і завоювання Риму. Абсолютна монархія — домінуюча форма правління. Виникнення теократичних монархій. Найбільші середньовічні держави: Візантія, Римська імперія, Київська Русь, Московська держава, Португалія, Іспанія, Англія.

3.3. Новий період

Географічні відкриття — початок нового періоду у формуванні політичної карти світу. Європейська колоніальна експансія. Початок розподілу світу на колоніальні імперії. Перші колонії Португалії: Мадейра й Азорські острови (1420). Початок іспанської і португальської колонізації Америки. Тордесильяський договір про розподіл світу між Іспанією і Португалією. Іспанія і Португалія — найбільші колоніальні імперії в епоху Великих географічних відкриттів.

Початок колоніальних експансій Англії і Франції. Заснування переселенських колоній у Північній Америці. Нідерланди — найважливіша колоніальна імперія в середині XVII ст. Боротьба Англії і Франції за колонії. Розширення колоніальних володінь Англії за рахунок французьких у Північній Америці та Індії. Війна північноамериканських колоній за незалежність (1775-1783). Визнання Англією незалежності 13 колоній у Північній Америці.

Англія і Франція — найбільші колоніальні імперії на політичній карті світу наприкінці XVIII ст. Зміни політичної карти Європи під впливом французької революції (1789-1794).

Віденський конгрес. Переділ політичної карти Європи. Розширення британських колоніальних володінь у XIX ст.

Деколонізація в Латинській Америці на початку XIX ст. Гаїті — перша незалежна держава (1804). Національно-визвольні війни 1810-1825 рр. Утворення інших суверенних держав у XIX ст.: Еквадору (1809), Мексики і Чилі (1810), Парагваю, Колумбії, Венесуели (1811), Сальвадору, Гондурасу, Гватемали, Коста-Ріки, Нікарагуа, Перу (1812), Аргентини (1816), Бразилії (1822), Уругваю, Болівії (1825), Домініканської Республіки (1844).

Територіальні війни США у другій половині XIX ст. Анексія Техасу (1836). Американсько-мексиканська війна 1846-1848 рр. Втрата Мексикою

половини території: іспано-американська війна 1898 р. Окупація Пуерто-Ріко американськими військами. Проголошення незалежності Куби (1898). Окупація Куби військами США (1898-1902). Нерівноправний договір між Кубою і США (1903). Оренда на найближчий термін військово-морської бази Гуантанамо.

Утворення централізованих держав у Німеччині та Італії. Національно-визвольна боротьба на Балканському півострові. Розпад Турецької імперії. Утворення Греції (1829), Румунії (1861), Болгарії, Сербії і Чорногорії (1878).

Колоніальна експансія в XIX ст. європейських держав в Африці. Англія і Франція найбільші метрополії в Африці. Колоніальні володіння Англії і Франції в регіоні. Колоніальні володіння в Африці інших європейських держав. Ліберія — перша незалежна держава (1847). Єгипет, Ефіопія, Ліберія і ПАР — чотири юридично незалежні держави в регіоні наприкінці XIX ст.

Колоніальна експансія Японії у Східній Азії. Перетворення Китаю у напівколонію. Сфери впливу європейських держав на території Китаю. Розширення колоніальних володінь Франції та Англії у Південно-Східній Азії.

3.4. Новітній період

Зв'язок новітнього періоду з двома світовими війнами XX ст. Перша світова війна — війна за переділ світу. Зміни на політичній карті світу після Першої світової війни. Версальська система мирних договорів.

Світова економічна криза 1929-1933 рр. — причина нових військових конфліктів. Захоплення Японією у 1931-32 рр. Маньчжурії і Внутрішньої Монголії. Початок у 1937 р. Японією війни за захоплення Китаю.

Запровадження нацистської диктатури у Німеччині. Початок Другої світової війни. Окупація Німеччиною європейських держав. Японська

окупація у Південно-Східній Азії. Закінчення Другої світової війни. Капітуляція Німеччини і Японії.

Зміни на політичній карті світу після Другої світової війни. Конференції в Тегерані, Ялті і Потсдамі про територіальні зміни на політичній карті світу. Створення міжнародної організації для підтримки миру і безпеки.

Зона американської окупації у Східній Азії і Тихому океані. Передача у 1947 р. під опіку США Каролінських, Маршальських і Маріанських островів. Утворення Демократичної Республіки В'єтнам (1945), КНДР (1947), КНР (1949). Договір безпеки між США та Японією.

Антиколоніальна боротьба в Азії. Незалежність Лівану і Сирії (1943). Проголошення у 1945 р. незалежності Індонезії на території Нідерландської Ост-Індії. Возз'єднання в 1963 р. Ір'яну з Індонезією. Проголошення незалежності Філіппін та Йорданії (1946). Поділ у 1947 р. території Індії за релігійною ознакою на два домініони: Індію і Пакистан. Проголошення Індії (1950) і Пакистану (1956) республіками.

Рішення у 1947 р. Генеральної Асамблеї ООН про утворення на території Палестини двох незалежних держав: Арабської і Єврейської. Проголошення незалежності Бірми і Цейлону (1948), Лаосу і Камбоджі (1953). Утворення у 1957 р. Малайської федерації. Вихід у 1965 р. Сінгапуру з Малайської федерації.

Деколонізація англійських володінь Кіпру, Кувейту і Мальдівських островів у першій половині 60-х років ХХ ст. Ліквідація англійського колоніального режиму на півдні Аравійського півострова. Утворення Народної Республіки Південного Ємену (1967), Бахреїну, Катару і ОАЕ (1971). Об'єднання в 1976 р. Північного і Південного В'єтнаму в єдину національну державу. Ліквідація о 1945 р. в Лаосі монархії і проголошення Лаоської Народно-Демократичної Республіки.

Деколонізація Латинської Америки в середині ХХ ст. Реакційний переворот на Кубі (1952). Диктаторський режим Ф.Батисти. Революційний переворот (1959). Запровадження комуністичної диктатури Ф.Кастро.

Утворення суверенних держав у 60-х роках: Ямайка, Тринідад і Тобаго (1962), Гайана, Барбадос (1966). Утворення суверенних держав у 70-х роках: Співдружність Багамських островів (1973), Гренада (1973), Суринам (1974), Співдружність Домініки (1978), Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Люсія (1979). Утворення суверенних держав у 80-х роках: Антигуа і Барбуда, Беліз (1981), Сент-Кітс і Невіс.

Розпад колоніальної системи у Північній Африці в 50-х роках ХХ ст. Утворення суверенних держав: Лівії (1951), Марокко, Тунісу, Судану (1956).

Початок розпаду колоніальної системи у Західній Африці. Утворення перших незалежних держав — Гани (1957), Гвінеї (1958).

Рік 1960 — "рік Африки". Утворення 17 суверенних держав. Деколонізація регіону у 60-х роках і здобуття незалежності у 15 колоніях. Завершення деколонізації регіону до 90-х років. Намібія — остання колонія на материку (1990).

Зміни на політичній карті Океанії. Утворення в 60-х роках незалежних держав: Самоа і Науру; в 70-х — Тонга, Фіджі, Соломонових островів, Тувалу, Кірібаті, Папуа-Нова Гвінея. Утворення у 1980 р. на місці англо-французького кондоніуму Нові Гібриди суверенної держави Вануату.

Питання для дискусій в аудиторії

1. Де і коли виникли перші держави?
2. Як називалася перша організована держава на території нашої країни?
3. Які особливості формування політичної карти світу у середньовічний період?
4. Коли почався період розподілу світу на колоніальні імперії?
5. З якими історичними подіями пов'язаний новітній етап формування політичної карти світу?

Тема 4. Сучасна політична карта світу

4.1. Зміни на політичній карті світу наприкінці ХХ століття

Сучасна політична карта світу — карта 191 суверенної держави. Зміни на політичній карті світу у 90-х роках ХХ ст. Утворення у травні 1990 р. Єменської Республіки шляхом добровільного об'єднання Єменської Народно-Демократичної і Єменської Арабської Республік. Об'єднання в жовтні 1990 р. Німеччини. Проголошення в середині 1991 р. Берліна столицею об'єднаної Німеччини.

Розпад у 1991 р. Радянського Союзу й утворення суверенних держав: Латвії, Литви, Естонії, України, Білорусі, Росії, Молдови, Казахстану, Киргизстану, Таджикистану, Туркменистану, Азербайджану, Вірменії і Грузії. Відновлення української державності.

Утворення в 1991 р. суверенних країн Республіки Маршалські острови і Федеративних Штатів Мікронезії.

Утворення п'яти слов'янських республік на Балканах у наслідок розпаду СФРЮ: Словенії (столиця Любляна); Хорватії (Загреб); Боснії і Герцоговини (Сараєво); Македонії (Скоп'є). Утворення в квітні 1992 р. Сербією і Чорногорією нової держави — Союзної Республіки Югославії. Розпад ЧСФР і утворення Чеської та Словацької Республік.

Відокремлення у 1993 р. від Ефіопії і здобуття незалежності Еритреї. Загальні вибори (травень 1993 р.) під егідою ООН у Камбоджі. Утворення Королівства Камбоджа на чолі з королем Н.Сіануком (вересень 1993 р.). Звільнення у 1994 р. від опіки США Палау.

Прийняття до ООН в 1992 році 14 держав, у 1993 р. — 6 держав. Прийняття в 1993 р. до ООН Македонії за назвою "Колишня югославська республіка Македонія". Вступ у 1994 році до ООН Палау.

Перехід у липні 1997 р. Гонконгу під юрисдикцію Китаю. Відновлення суверенітету КНР над Аоминем 20 грудня 1991 р. Дві форми врегулювання проблеми Тайваню.

4.2. Сучасні політичні проблеми

Вогнища міжнародної і внутрішньої політичної напруженості і збройних конфліктів. Так звані гарячі точки в Африці, Азії, Європі і Латинській Америці — військові зіткнення, партизанська боротьба, зони масового тероризму, народно-визвольних рухів, етнічних і релігійних суперечностей, прикордонних суперечок. Миротворчі акції ООН та інших організацій.

Сучасні політичні проблеми Азії. Арабо-ізраїльський конфлікт — вузлова проблема на Близькому Сході. Ізраїльсько-палестинська декларація 1993 р. про створення тимчасового самоуправління на Західному березі ріки Йордан і Секторі Газа. Відсутність єдності між арабськими державами. Загарбницька політика Іраку. Окупація Кувейту військами Іраку. Звільнення території Іраку військами антиіракської коаліції. Визнання Іраком 10 вересня 1994 р. суверенітету Кувейту. Міжнародний моніторинг за військово-промисловим потенціалом Іраку. Ракетні удари США у вересні 1994 р. і грудні 1998 р. по військових об'єктах на території Іраку.

Проблема врегулювання конфлікту в Афганістані. Виведення російських військ з Афганістану. Політичне і моральне засудження військового втручання у справи Афганістану. Спроби ООН створити в Афганістані коаліційний уряд. Проголошення Ісламської держави Афганістан. Перехід влади до маджахидів. Міжусобна боротьба опозиційних угруповань. Підписання в березні 1993 р. в Ісламабаді афганськими лідерами угоди про припинення збройної боротьби. Відновлення збройної боротьби у

грудні 1993 р. Рух талібів — нова військова політична система в Афганістані. Спроби ООН врегулювати афганську проблему.

Боротьба курдів за державність. Утворення на півночі Іраку Курдського автономного району з обмеженими правами.

Таджицький конфлікт. Переростання у громадянську війну. Його інтернаціоналізація. "Миротворча" функція російських військ. Вірмено-азербайджанський та грузино-абхазький конфлікт.

Проблема ліквідації напруженості в індійсько-пакистанських відносинах. Урегулювання сепаратизму в прикордонних штатах Пенджаб, Джамму і Кашмір. Особлива позиція Індії і Пакистану з питань непоширення ядерної зброї, ракет і ракетних технологій. Ядерні випробовування в Індії і Пакистані (травень 1998 р.).

Проблема двосторонніх відносин між Японією і Республікою Корея. Територіальні проблеми між Японією і Росією. Токайська декларація (1993). Вирішення проблеми належності островів Ітурун, Кунашир, Шикотан, Хабомаї.

Політична криза в Індонезії. Перехід у травні 1998 р. від авторитарного режиму генерала Сухарто до демократичної форми правління. Проблема Східного Тімору.

Сучасні політичні проблеми Африки. Демократизація африканських країн наприкінці ХХ ст. Демонтаж авторитарного режиму у більшості країн регіону. Перехід до цивільного правління — важливий етап демократизації політичного життя в країнах. Ускладнення перехідного процесу громадянськими війнами і збройними сутичками.

Міжетнічна боротьба — головна причина політичних конфліктів. Нова хвиля міжетнічних суперечностей на початку 90-х років. Особливості міжетнічної боротьби в Африці. Головні напрями міжетнічної боротьби: всередині існуючих країн між панівним етносом та етносами-аутсайдерами;

між двома країнами, коли одна етнічна група проживає в різних країнах; всередині однієї етнічної групи, розділеної на ворожі клани.

Повстання таурегів в Алжирі, Малі, Нігерії, Чаді, Буркіна-Фасо і Мавританії. Боротьба за створення на території цих країн власної держави Азавад. Міжетнічний та одночасно міжконфесійний конфлікт у Судані. Боротьба за надання переважно християнському півдню країни автономії. Підписання мирної угоди (1996) між урядом і військами опозиції. Територіальна суперечка між Ефіопією та Еритреєю.

Руанда і Бурунді — апогей міжетнічного протистояння. Громадянська війна на взаємне винищення двох народів хуту і тутсі. Міжетнічна і міжконфесійна боротьба в Нігерії в періоді цивільного правління. Ускладнення міжетнічних відносин наприкінці 1996 р. у Заїрі (нині Демократичній Республіці Конго). Збройні суперечки між армією і руандійськими повстанцями.

Наростання політичної нестабільності у ПАР. Політичний компроміс 1994 р. Перехід від демократії для білої меншості до нерасових принципів правління. Ліквідація апартеїду. Перші нерасові вибори президента. Кривава війна між етнічними групами коса і зулусами. Прагнення африканерів розділити країну за етнічною ознакою й утворити державу білих — Фолькстзад.

Сучасні політичні проблеми Латинської Америки: військові перевороти, громадянські війни, територіальні суперечки і конфлікти.

Декратизація регіону наприкінці ХХ ст. Демонтаж авторитарного режиму у 18 країнах. Сальвадор і Парагвай — країни з найтривалішими військовими диктатурами. Болівія — рекордсмен регіону за кількістю державних переворотів. Гаїті — країна останнього військового перевороту (1991). Політична криза у Венесуелі. Спроби військового перевороту (1992). Порухення прав людини у роки військових диктатур.

Громадянські війни. Партизанський рух у країнах Центральної Америки, Перу і Колумбії. Домовленість про припинення громадянської війни у Гватемалі (1996). Напружена внутрішньополітична ситуація у Колумбії. Діяльність партизанських загонів.

Сучасні територіальні суперечки. Конфлікт між Болівією і Чилі за вихід до Тихого океану. Територіальна суперечка в акваторії Венесуельської затоки між Колумбією і Венесуелою. Перуансько-еквадорський конфлікт.

Збройні конфлікти. Англійсько-аргентинський збройний конфлікт (1982). Поразка Аргентини. Збройна інтервенція США у Панамі (1989). Ліквідація до 2000 р. американських військових баз у Панамі. Збройне повстання у січні 1994 р. мексиканських індіанців у штаті Чіапас під керівництвом Сенатистської армії національного звільнення.

Утворення на політичній карті держав, не визнаних світовою спільнотою. Агресія Туреччини на Кіпрі. Проголошення у 1983 р. "Турецької Республіки Північного Кіпру". Напружені відносини між Грецією і Кіпром. Утворення невизнаних з міжнародно-правового погляду державних утворень на території колишнього СРСР: Республіки Ічкерія (Росія); Абхазії і Північної Осетії (Грузія); Нагорного Карабаху (Азербайджан); Придністровської Республіки Молдови (Молдова). Відмова Гагаузької Республіки 1996 р. від суверенітету і проголошення Автономії у складі Молдови.

4.3. Геополітична ситуація наприкінці ХХ століття

Зміна геополітичної ситуації наприкінці ХХ століття під впливом двох глобальних тенденцій: утворення нових незалежних держав і об'єднання на добровільних та взаємовигідних засадах суверенних держав у великі союзи. Різка зміна геополітичної ситуації на користь Заходу після розпаду

Радянського Союзу. Концепція одно- і двополярного світу. США і Західна Європа – важливі центри політичної сили на початку XXI століття.

Політична, економічна і соціально-культурна інтеграція держав Західної Європи, передусім у рамках ЄС. Зростання політичного і економічного значення Німеччини в Європі, ЄС і НАТО. Зміцнення світових позицій Великобританії з опорою на Співдружність. Створення Асоціації франкомовних країн (на чолі з Францією) і Співтовариства португаломовних країн (на чолі з Португалією і Бразилією). Послаблення політичних і економічних позицій пострадянських країн. Неухильне і стабільне зміцнення міжнародних позицій Китаю. Загострення політичної і соціально-економічної ситуації в країнах, що розвиваються.

Питання для дискусій в аудиторії

1. Які дві глобальні тенденції вплинули на формування політичної карти світу наприкінці XX ст.?
2. Зміни на сучасній політичній карті світу наприкінці XX ст..
3. Які держави останніми здобули незалежність?
4. Яка кількість суверенних держав на політичній карті світу на початку XXI ст.?
5. Які найбільші вогнища міжнародної і внутрішньої політичної напруженості та збройних конфліктів збереглися на політичній карті світу на початку XXI ст.?
6. Які ви знаєте держави, не визнані світовою спільнотою?
7. Які важливі зрушення у розстановці головних політичних сил на світовій арені відбулися наприкінці XX ст.?

Тема 5. Залежні країни і території на політичній карті світу

5.1. Залежні країни і території як форми геопросторової організації

Поняття залежних (несамоуправних) країн. Несамоуправні країни — це країни і території, які перебувають під владою іноземних держав (метрополій), позбавлені політичної та економічної самостійності і керовані на засадах спеціального режиму. Дві групи несамоправних країн і територій. Перша група — країни, які офіційно включені у список ООН і на які поширюється вимога надання незалежності. Друга група — острівні території, що не ввійшли у перелік країн, на які поширюється надання незалежності, оскільки вони є "заморськими департаментами", "вільно приєднаними країнами" тощо.

5.2. Офіційний статус залежних країн і територій

Статус несамоправних країн і територій. Країни, які вільно приєдналися. Несамоправна територія у вільній асоціації з метрополією. Несамоправна територія у складі метрополії. Заморська територія метрополії. Заморська адміністративна одиниця.

Терміни, які сьогодні не використовують на політичній карті несамоправних країн і територій: домініон, підопічні території, мандатні території, кондоніуми.

Несамоправні країни і території на політичній карті світу. Розподіл несамоправних країн і територій за державами-суверенами. Держава-суверен з найбільшою кількістю несамоправних країн і територій. Гістограма розподілу несамоправних країн і територій по регіонах.

Питання для дискусій в аудиторії

1. Який зміст поняття "залежні країни"?
2. Який статус на політичній карті світу мають залежні країни і території?
3. У якому регіоні є найбільше залежних країн і територій?
4. Яка держава-суверен має найбільше залежних країн і територій?
5. Яка найбільша за площею залежна країна світу?

Тема 6. Наддержавні форми геопросторової організації на політичній карті світу

Наддержавні форми геопросторової організації на політичній карті світу — міжнародні організації, союзи, фонди, рухи тощо.

6.1. Територіальна класифікація наддержавних форм геопросторової організації

Територіальна класифікація: глобальні, регіональні, субрегіональні.

Глобальні: Організація Об'єднаних Націй (ООН), Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Всесвітня Торгова Організація (ВТО), Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), Наради "Великої Сімки", Паризький клуб (ПК), Лондонський клуб (ЛК).

Регіональні і субрегіональні наддержавні форми геопросторової організації: у Європі – Європейський Союз (ЄС), Європейський інвестиційний союз (ЄІС), Західноєвропейський союз (ЗЄС), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Рада Європи (РЄ), Північна Рада, Балтійська асамблея; в Азії – форум Азіатсько-тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС), Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Асоціація регіонального співробітництва країн Південної Азії

(СААРК), Азіатський банк розвитку, План Коломбо; в Африці – Африканський банк розвитку, Організація африканської єдності (ОАЄ), Ліга арабських держав (ЛАД), Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), Організація "Ісламська конференція", Рада співробітництва країн Перської затоки; в Америці – Організація американських держав (ОАД), Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛАІ), Латиноамериканська економічна система (ЛАЕС), Північноамериканський договір про вільну торгівлю (НАФТА), Спільний ринок (МЕРКОСУР).

6.2. Функціональна класифікація наддержавних форм геопросторової організації

Функціональна класифікація: загальнополітичні, військово-політичні, економічні, валютно-фінансові, історико-традиційні, інтелектуально-аналітичні та ін.

Загальнополітичні: ООН, Рух країн, що не приєдналися — глобальні; Ліга арабських держав, Організація американських держав, Організація африканської єдності, Європарламент, Північна рада, Рада Європи, СНД — регіональні; Азіансько-тихоокеанська рада (АЗПАК), Контадорська група, Рада співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) — субрегіональні.

Військово-політичні: глобальні — НАТО; регіональні — Західноєвропейський союз (ЗЄС); субрегіональні — АНЗЮС, АНЗЮК, Організація прифронтових держав.

Економічні: глобальні — Велика Сімка, ВТО, ОПЕК, ЮНІДО; регіональні — АСЕАН, ЄС, Європейське об'єднання з вугілля і сталі, Латиноамериканська економічна система, Європейське співтовариство вільної торгівлі, Північно-американська асоціація вільної торгівлі; субрегіональні — Амазонський пакт, Андська група, Асоціація

регіонального співробітництва Південної Азії, Ла-Платська група, МЕРКОСУР, Господарський союз бенілюксу, Чорноморська зона економічного співробітництва (ЧЗЕС).

Валютно-фінансові: глобальні — Міжнародний банк реконструкції і розвитку, Міжнародний валютний фонд, Паризький клуб; регіональні — Африканський банк розвитку (АБР), Азіатський банк розвитку (АзБР), Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР), Міжамериканський банк розвитку (МБР); субрегіональні — Чорноморський банк реконструкції і розвитку (ЧБРР).

Історико-традиційні: Співдружність, Французька співдружність, Співтовариство португаломовних країн.

Інтелектуально-аналітичні: Більдерберський клуб, Пагоузький рух, Римський клуб.

Питання для дискусій в аудиторії

1. Які ви знаєте наддержавні форми геопросторової організації на політичній карті світу?
2. Як поділяють за територіальною ознакою наддержавні форми геопросторової організації?
3. Як поділяють наддержавні форми геопросторової організації за функціональною ознакою?
4. Які ви знаєте глобальні і регіональні військово-політичні форми геопросторової організації?
5. Яку ви знаєте глобальну загальнополітичну форму геопросторової організації?
6. Які ви знаєте історико-традиційні та інтелектуально-аналітичні форми геопросторової організації?

Тематика курсових робіт

1. Понятійно - термінологічна система політичної карти світу.
2. Держава як головна форма геопросторової організації політичної карти світу.
3. Кількісні і якісні зміни на політичній карті світу у ХХ ст.
4. Головні параметри державної території країн світу.
5. Оцінка територіальних ресурсів держав світу.
6. Політичні кордони як невіддільний атрибут держави.
7. Столиця як головний політичний центр держави.
8. Етапи формування політичної карти світу.
9. Стародавній період формування політичної карти світу.
10. Середньовічний період формування політичної карти світу.
11. Новий період формування політичної карти світу.
12. Новітній період формування політичної карти світу.
13. Етапи формування сучасної політичної карти Європи.
14. Етапи формування сучасної політичної карти Азії.
15. Етапи формування сучасної політичної карти Північної Америки.
16. Етапи формування сучасної політичної карти Центральної Америки.
17. Етапи формування сучасної політичної карти Карибського басейну.
18. Етапи формування сучасної політичної карти Південної Америки.
19. Етапи формування сучасної політичної карти Африки.
20. Етапи формування сучасної політичної карти Океанії.
21. Зміни на політичній карті світу наприкінці ХХ ст. (1990-2000).
22. Політична карта світу наприкінці ХХІ ст. (спроба прогнозу).
23. Сучасні політичні проблеми на карті Європи.
24. Сучасні політичні проблеми на карті Азії.
25. Сучасні політичні проблеми на карті Америки.
26. Сучасні політичні проблеми на карті Африки.
27. Сучасні політичні проблеми на карті Океанії.

28. Геополітична ситуація на початку XXI ст.
29. Територіальна класифікація наддержавних форм геопросторової організації на політичній карті світу.
30. Функціональна класифікація наддержавних форм геопросторової організації на політичній карті світу.

Список літератури:

1. Весь мир в таблицах. – Москва; Минск, 2001. – 350 с.
2. Весь світ в цифрах: Довідник. – К.: Мона, 2001. – 130 с.
3. *Горин В.Б., Лисюченко В.В.* Знаменитые столицы и города мира: Справочник. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 512 с.
4. *Давимука С., Колодій А.* та ін. Політичні режими сучасності та перехід до демократії. – Львів, 1999. – 168 с.
5. Доклад о мировом развитии, 1999-2000. – Нью-Йорк; Москва, 2000.
6. Доклад о развитии человека. – Нью-Йорк; Москва, 2000.
7. *Жук П., Мазур Н., Соломонюк Р., Турчак Р.* Етнополітична карта світу ХХІ століття: Методичний і предметний коментарії. – Тернопіль: Мандрівець, 2000. – 240 с.
8. *Ионина Н.А.* Сто великих городов мира. – Москва: Вече, 2001. – 480 с.
9. *Каледин Н.В.* Политическая география. Истоки, проблемы, принципы научной концепции. СПб.: Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 1996. – 165 с.
10. *Книш М.М., Кузик С.П.* Економічна і соціальна географія Америки. – Львів, 1999. – 250 с.
11. *Колосов В.А.* Геополитическая география: проблемы и методы. – Ленинград: Наука, 1988.
12. Соціально-економічна географія світу / За ред. С.Кузика. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1998. – 250 с.
13. Столицы стран мира: Политико-экономический справочник. – Москва: Политиздат, 1965.
14. Страны мира: Справочник. – Москва: Республика, 2000. – 512 с.
15. *Трохимчук С.В.* Політична географія світу з основами геополітики. – Львів, 1997. – 100 с.
16. *Туровський Р.Ф.* Политическая география. – Москва; Смоленск, 1999. – 380 с.

17. *Шаблій О.І.* Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. – Львів, 2001. – 744 с.
18. *Шаповал В.М.* Державний лад країн світу. – К.; 1999. – 320 с.
19. *Шигер А.Г.* Современная карта (административно-территориальное деление зарубежных стран): Справочник. – Москва: Мысль, 1971. – 464 с.
20. *Шреплер Х.А.* Международные экономические организации: Справочник. – Москва: Междунар. отношения, 1998. – 555 с.
21. *Юрківський В.М.* Країни світу. Довідник. – К.: Либідь, 1999. – 368 с.